

Mladen Paunović, nastavnik

PORODIČNI SMEŠTAJ U SISTEMU VASPITANJA I OBRAZOVANJA SLUHOM OŠTEČENIH OSOBA

Savremeni proces izvođenja nastave u specijalnim školama iziskuje znatno veća ulaganja materijalnih sredstava, tim pre što se još uvek ne mogu obuhvatiti sva lica dorašla za redovno školovanje i što mreža specijalnih škola i odeljenja za slušno oštećena lica iz dana u dan raste. Da bi se donekle olakšala ta situacija u našem specijalnom školstvu, pristupilo se otvaranju specijalnih odeljenja pri redovnim školama koja su se pokazala znatno jeftinija, čak i za 50^{0/0}, u odnosu na zavodski način školovanja, dok vaspitno obrazovni uticaj porodica, u koje su smeštena deca umesto u domove, ne podbacuje, već je naprotiv i veći.

Pitanjem rentabilnosti porodičnog smeštaja u sistemu vaspitanja i obrazovanja sluhom oštećenih lica nije se niko ozbiljnije pozabavio — ni pojedinci ni naučne ustanove! Jedino je održano nekoliko stručnih sastanaka na kojima je bilo reči o tome, što je sve ostalo na »izlaganju činjenica« koje su uveličale samo arhivsku građu specijalnog školstva. Trebalo bi konačno ovo područje ispitati pa — ako se dokaže da je bolji taj način školovanja — prihvatit ga za svu decu i omladinu sa oštećenim sluhom, čija to kategorija defektnosti dopušta ili — ako ne odgovara — likvidirati sva postojeća odeljenja pri redovnim školama.

Da se već jedanput počne s tim »dokazivanjem«, prihvatio sam se da obradim ukratko ovu temu, bazirajući se na šestogodišnjem iskustvu najstarijeg banjalučkog razreda, ne uopštavajući sve, ali sa određenim isticanjem opštih karakteristika svih slušno oštećenih osoba obuhvaćenih školovanjem.

Za otvaranje specijalnog odeljenja ili škole treba na vreme izvršiti sve pripreme, kao i kod otvaranja nove škole bilo kojeg tipa, i da inicijativa za to potekne od merodavnih organa, a ne Saveza gluhih, kako se to obično praktikuje, što se i kod nas dogodilo. Važno je obezbediti pre sve optimalne uslove za nesmetan rad i smeštaj u porodice, o čemu ću najviše i govoriti. Takođe je posebno pitanje pripremanje dece za smeštaj i polazak u školu, jer deca dolaze svakako, bez igde ičega, nekategorisana i neklasificirana, i upisuju se u »školu kad dođu«!

Ako bi odgovarajuće službe u komuni želele da na vreme upišu decu u školu, odnosno odeljenje, trebalo bi da prethodno izvrše sledeće:

- dovedu pripremljenu decu za upis u školu kako bi ona na vreme raspisala konkurs za smeštaj u porodice i obezbedila ostale uslove;
- u zajednici sa školom da formiraju komisiju za smeštaj dece u porodice i prime izveštaj o izvršenom uviđaju porodica, izvrše selekciju raspoređujući decu po porodicama;
- odrede pravno lice koje će sklapati ugovore s porodicama, skupštinama opština i komunalnim zavodima i vršiti nadzor njihove realizacije;
- da pomognu školi pri smeštaju dece prema ranije načinjenom rasporedu;
- da se staraju o nadzoru porodica, pored škole koja s njima održava tešniji kontakt.

Po ovim uputstvima nismo mogli do sada raditi u potpunosti, bez obzira na postignute rezultate sa obuhvaćene 66 dece u šest razreda, ali od ove godine grupisali smo se pri jednoj školi koja nam pruža sve potrebne uslove za rad, prema gornjim zahtevima, pa se nadamo da će i smeštaj u porodice biti znatno bolji, jer o svemu počinje voditi brigu škola preko socijalnog radnika i nastavnika surdopedagoga.

Dosadašnja praksa smeštaja dece u porodice nije bila na odgovarajućoj visini jer su neplanski i kampanjski radile službe koje su vodile brigu o tome — Savez gluvih i Centar za socijalni rad — pa su najveći deo posla oko toga obavljali nastavnici pored svakodnevnih obaveza u školi, te je tako ispalo da je nastavnik i roditelj, i vaspitač, i socijalni radnik, i negovateljica, i šta sve još! Zato je najbolje da škola ima određeno lice koje će voditi brigu o tome, uz saradnju nastavnika i ostalih zainteresovanih službi i organizacija u komuni.

PORODICA U ULOZI VASPITAČA

Kad su pripreme izvršene na vreme, deca smeštena u porodice, počinje školska godina. Porodica preuzima ulogu domskog vaspitača: dovodi i odvodi dete u školu, brine se o njemu razvijajući kod njega higijenske, kulturne i radne navike, ličnim primerom i na pravom mestu, stara se o učenju deteta itd. Uz zakašnjenje od mesec dana, zbog neizvršenih priprema, počeli smo s radom, o čemu ne bi trebalo govoriti s obzirom da su ti počeci svuda isti i svima dobro poznati. Ali вреди odmah napomenuti da se od samog početka uočila razlika između eksternog i zavodskog tipa smeštaja, bez obzira što nismo srećno rešili smeštaj dece. Nastavnici su se našli u vrlo teškoj situaciji koja je mogla biti obostrano fatalna da nisu odmah upoznali roditelje sa radom kod kuće, da nisu roditelje pozivali da prisustvuju časovima, držali za njih kraće seminare, obilazili decu . . . Škola nije mogla ni u čemu da im pomogne: za sve su se sami starali. Došla je do punog izražaja snalažljivost nastavnika, te nije svejedno tko radi u takvom odeljenju.

Pomoć porodice i njeno pozitivno delovanje osetilo se od prvih dana kada su deca počela učiti govor i sricati pojedine reči. Porodica je delila radost s njima nastojeći da im pomogne. Trebalo je sačekati izvesno vreme dok se ne dobiju bar neki glasovi pa da se primeti da su deca u porodicama sama, uz njihovu pomoć, osećajući potrebu za govorom na licu mesta, počela učiti nove reči.

Takođe вреди napomenuti da su deca uz ostale članove porodice, u većini slučajeva redovne učenike, naučila latinicu već u početku druge godine, tako

da se u školi nije utrošio ni jedan čas kada je došlo vreme da deca po programu uče drugo pismo: ona su uveliko pisala i čitala na oba pisma! Pojavile su se »razne knjige i slikovnice«, bukvari redovne škole, računice, iz kojih su deca »tražila da uče« — jer to rade druga deca!

Pokazalo se od samog početka da su ostala deca — redovni učenici — bili neverovatno zainteresovani za našu decu, jer su sada o njima imali sasvim drugu predstavu pa im je bilo zadovoljstvo i zabava ako bi nekog učenika naučili da kaže novu reč i slično. Počeli su pokazivati našim učenicima ispisane reči latinicom i poredili ih sa onim što su oni učili u školi, ukazujući im da se napisano na oba pisma odnosi na jedan pojam. Tako su đaci postali »mali učitelji«. Nije redak slučaj da mnoštvo dece na dvorištima vidimo kako se igraju »škole«. U te igre uključivani su i naši učenici.

Kada smo to приметili počeli smo davati domaće zadatke na oba pisma. Deca su bila presrećna što su »znala i ona druga slova«. Interesantno je da nismo imali nikakvih poteškoća oko dvojnih slova — lj, nj, dž — jer su ih deca izgovarala kao jedan glas! Kako su to shvatile ni sami nismo znali! Cinjenica je, a to je i očigledno, da je presudnu ulogu u svemu odigrala porodica, sredina u kojoj se deca kreću, a koja je izraziti latiničar. I sasvim je prirodno što se kod naše dece pojavila težnja za »izjednačenjem«. Da deca ne bi zaboravila ćirilicu ili brkala oba pisma sistematski smo radili na utvrđivanju, time što smo jednog dana pisali sve latinicom a drugog ćirilicom. Dešavalo se, ali ređe, da deca »mešaju« slova, tako da danas najstariji razred služi za primer celoj školi koja broji preko 2500 učenika.

No uticaj porodice može biti i negativan. Ova deca nisu nikada »čula« ni Ć ni Č, a pojavila se zamena ovih glasova u usmenom pa i pismenom izražavanju! Ovo je došlo otuda što većina porodica, pa i samih prosvetnih radnika u Banjaluci (!) zamenjuju ove glasove, što je dokaz da deca štite govora sa lica i usta sagovornika. Sredina je oduvek imala presudnu ulogu u vaspitanju mladih naraštaja, u izgradnji govora i ličnosti uopšte. Ona ostavlja svoj pečat na podmlatku i s pravom traži da joj se pokorava: da sledi njene ciljeve i služi njenim interesima! Bez obzira na vreme i doba, svako je društvo tražilo od sredine da vaspitanje i obrazovanje usklađuje sa opštim interesima dotičnog društva. Mislim da nije potrebno govoriti o ciljevima vaspitanja u našem dobu da bi nam bila jasna uloga sredine i njeno pozitivno ili negativno uticanje na podmladak, ali podvlačim da treba izvući od sredine sve što je pozitivno, tim pre ako nam to ona sama pruža.

Opravdanost izvesnih kampanjskih delatnosti u vezi s okupljanjem i daljnjim vaspitanjem i obrazovanjem dece i omladine sa oštećenim sluhom leži u krivim postavkama i zaključcima pojedinaca, koji na žalost postaju sve masovniji, da će im »ovako biti bolje no da su ostali tamo gde ih je našla služba evidencije«. Površno posmatrano zaista je tako! Bolje im je. Ali propusti koji budu učinjeni na samom početku vrlo će se teško otkloniti, jer propušteno u vaspitanju i obrazovanju teško se ispravlja i nadoknađuje. No bilo kako bilo, eksterni smeštaj dece i omladine, što je i praksa pokazala, pruža veću mogućnost za savladavanje nastavne građe i praktičnu primenu onoga što se u školi uči. Ovo se naročito odnosi na razvitak govora, jer život i sredina u kojoj se krećemo bio je i ostat će najbolji učitelj! Nasuprot ovome nikako nam ne može biti svejedno gde su nam deca smeštena u toku školovanja. Zavod ima svoje

specifičnosti, porodica svoje. I jedan i drugi postepeno se uvlače u dušu deteta i postaju sastavni njegov deo. Imao sam prilike da pratim razvitak dece u zavodu i u porodici. Ako pođemo od onog najosnovnijeg što đaka čini đakom — đacke torbe — i pogledamo kakav joj značaj pridaju u zavodu a kakav u porodici, bit će nam odmah jasna razlika. U zavodima đak nema torbe (bar u mnogima). Njegove knjige i teke ostaju u klupi, vaspitač dobija »pismeno naređenje nastavnika šta će raditi po podne« i deli učenicima olovke, gumice, teke i sve ostalo — iz svog ormara! Đak ništa ne misli. Zašto bi se »zamarao«. Šta bi onda radio vaspitač i čime bi opravdao svoje postojanje u zavodu? Nasuprot ovakvom »vaspitanju i razvijanju radnih navika«, đak smešten u porodici od prvog se dana upućuje da sam vodi brigu o svojoj torbi — jer u njoj nosi knjige i sve što je potrebno za školu (a to čine učenici celog sveta), da ne nosi ono što mu toga dana ne treba, da misli kad će ustati i ne zakasni u školu, da ne ode neuredan jer će ga nastavnik vratiti kući, da odnese uredno urađenu zadaću, i niz toga čini svaki normalan đak. Đak bez torbe nije đak, pa ma kakav on uspeh postizao u školi! Šta će biti sa učenicom koji u toku dvanaest do četrnaest godina provedenih u zavodu navikne da drugi misli kad će ustati, šta će obući, kad će se i da li umiti, šta će doručkovati, kad otići u školu, šetnju, kino, pozorište, leći na spavanje itd. — smatram da nije potrebno navoditi. To nam dokazuju i svakodnevne intervencije službenika Saveza gluvih, jer im se ovakvi učinci obraćaju za i najmanju sitnicu! Neko će odmah reći — i porodica to čini! Čini, ali u granicama normale i postepeno prepušta inicijativu detetu. Treba i ovo dodati — vaspitač ima i po trideset učenika-vaspitanika, a porodica jednog, eventualno dva! Pitam se kakav je i koliki vaspitni uticaj s obe strane, bez obzira na stručnost i jedne i druge. Mišljenja sam da će porodica sa svršenom osnovnom školom pozitivnije delovati na dete, no vaspitač sa fakultetom ukoliko ih ima 30, i ako radi po »receptima« koji su do sada važili za vaspitački rad po našim zavodima. On vidi pre brojku trideset no ljude, a ljudi nisu brojevi!

Reći će neko i ovo: porodice izrabljuju decu! One ih slabije hrane i odevaju! I možda još nešto uz ovo, ali odmah sledi odgovor. Ko danas radi badava? Koliko staje jedno dete u zavodu a koliko u porodici? Da li decu treba navikavati na razne kućne poslove ili ih vaspitavati nekako drukčije? Ima li smisla u današnjim uslovima tražiti mesto filantropstvu? Da li je pošteno, u odnosu na porodicu koja drži dete, reći da ga izrabljuje, kad ga ona vaspitava bolje no vaspitač u zavodu koji, uzgred rečeno, znatno više staje no porodica?

Ne želim da tvrdim da nema anomalija, ali ako se radi onako kako je predviđeno ne bi smelo da ih bude. I ovo nikako ne treba shvatiti kao atak na zavode, poklič za njihovu likvidaciju, već opomenu da se rad sa sluhno oštećenim licima iz osnova mora izmeniti, a time i značaj i uloga zavoda u sistemu vaspitanja i obrazovanja. U sistemu porodičnog smeštaja dece, vaspitača, specijalnog lica nema. Vaspitač je porodica u kojoj dete živi, škola, ulica, drugovi iz škole i sa ulice, odrasli članovi Saveza gluvih i raznih drugih organizacija u školi i van nje! Jednom rečju — cela zajednica, okolina s kojom deca dolaze u dodir svakodnevno.

Treba biti iskren pa reći i ovo: da li smo pogodili da smestimo decu u prave porodice? I kakav će i koliki biti njihov uticaj? Decu uzimaju prvenstveno oni koji će imati materijalnu korist od toga. I to je sasvim na mestu.

Na nastavniku je da takvu porodicu aktivira do te mere da u njoj nađe pravog saradnika-pomagača, koji će mu zameniti vaspitača.

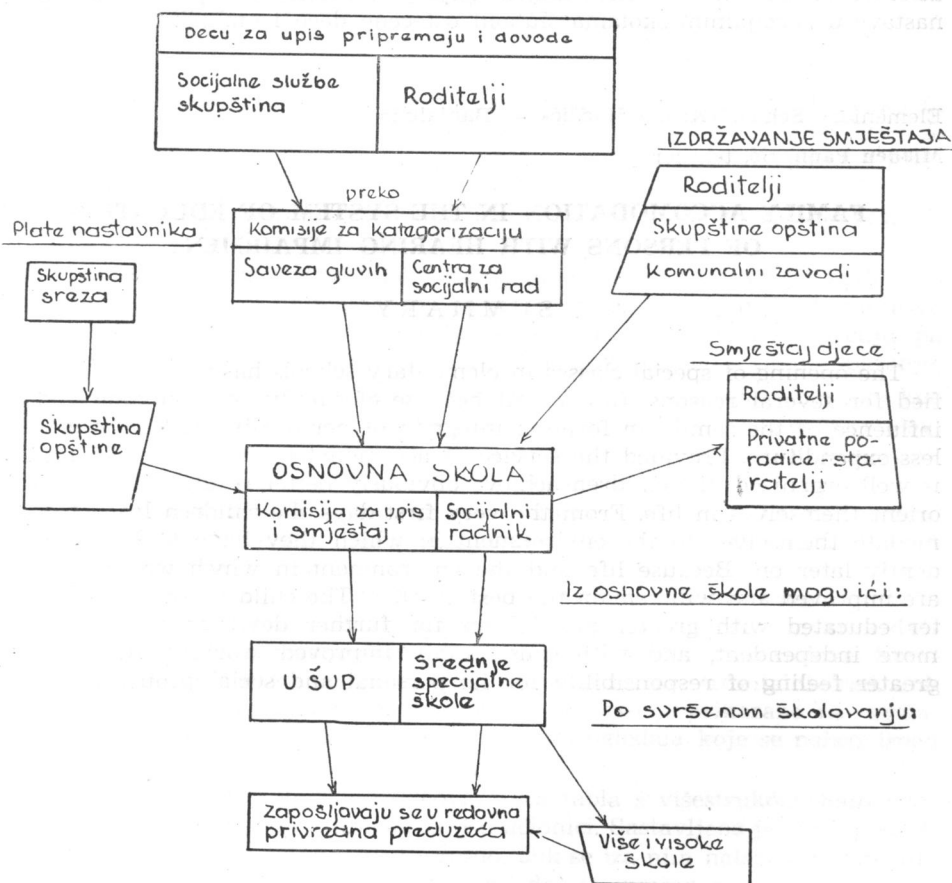
Život dece u porodici postaje doživljajnošću znatno bogatiji od dece istog uzrasta u zavodu. Ona se spremaju u školu kao i svako normalno dete i odlaze u većini slučajeva zajedno sa redovnim učenicima u školu. A šta se sve usput ne vidi! Često se baš na tim našim ulicama događaju tako nepredviđene stvari da ih ni najbolji praktičar-nastavnik, uz ne znam kakvu maštu i priručna sredstva, ne bi mogao dočarati u učionici. Za te »priče« nikada nema dovoljno vremena. Toliko toga ima.

Već od trećeg razreda deca počinju samostalno ići u trgovinu namirnicama, knjižaru, obučaru, berberinu, lekaru, u apoteku itd. i samostalno obavljaju šta je potrebno. Oni o tome »pričaju« i pišu kraće sastave koji u šestom razredu dobijaju širi obim od izvesnih štiva u čitankama, namenjenih specijalno za ovu decu, u čemu im svesrdno pomaže porodica. Vredi napomenuti da se na jednu istu temu dobije i po deset različitih odgovora, sadržajno bogatih doživljajnošću — svega onog što dete vidi oko sebe što nije slučaj sa decom u zavodu jer se ne može unapred planirati neki događaj. On se može improvizovati, ali improvizacija nije stvaran doživljaj, a deca i te kako razlikuju pravo od »lažnog«. U dečijim slobodnim sastavima mogu se pročitati i ovakve rečenice (VI razred): »... U četvrtak sam otputovala u Kozarac. Mama i Azra čekale su na stanici u Kozarcu... Čekali smo Novu godinu. Mama je bila vesela, igrali smo kolo... U subotu sam išla u trgovinu i kupila hljeb i »Hercegovinu«... U 4 sata sam išla u kino i gledala film safir... U ponedjeljak sam otputovala za Banjaluku...« »... bio je doček Nove godine. Sve je bilo lijepo. Sjedili smo u kući. Gledao sam televizijski program... Ostao sam budan do 4 sata ujutro. U petak sam se probudio u 12 sati... Učio sam poznavanje prirode, geografiju i istoriju. Vježbao sam zadatke iz matematike... S tihomirom sam tražio sunder. Nigdje nismo našli sunder. Onda sam se vratio kući... Gledao sam na TV japanske avione kako bombarduju američke brodove... Vidio sam i japanske pilote samoubice »Kamikaze«... Poslije podne gledali smo fudbalsku utakmicu »Partizan« — »Dinamo« (2:1)...« »Bahra je ustala i čistila šporet, a ja sam čistila kuću. Oprala sam posuđe, išla u podrum po ugalj, spremila krevete u sobi... Tata i mama su otišli u dom, na izbore. Ja, Milka i Draginja smo ostale u kući. Tata se vratio biciklom. Mama je došla kasnije... Vidjela sam mladu djevojku kako je pala sa bicikla... Jedna mlada žena se posvađala sa svojim mužem zbog toga što joj nije dao novac za hranu. Sav svijet je gledao tu svađu. Žena je zgrabila svoja dva sina i svoje stvari uprtila je na leđa i pobjegla svojoj majci.« (Dete kasnije ogluvelo.)

Razlikuje li se ponašanje dece u porodici od onog u zavodu, misleći uopšte na razvitak ličnosti ove dece. Razlika postoji, a kolika je? To se teško može ustanoviti. Mogu dodati, pored onog što sam izneo, da su deca urednija uz manja novčana sredstva, kulturnijeg ponašanja, bez onog tipično zavodskog »držanja svega pod ključem« jer je za sve »neko zadužen«, obrazovanija i sa većim kvantumom znanja i mogućnostima da ga u životu primene, samostalnika i sa znatno razvijenijim radnim navikama i većim osećajem odgovornosti prema svojoj i društvenoj imovini. Pred kraj ovog izlaganja valjalo bi navesti nekoliko reči jednog staratelja koji govori kako se stara o detetu, učeniku VI razreda, pa između ostalog kaže: »Nije bilo baš tako lako sa učenjem, a na-

rečito sa govorom. Ali dugim i upornim radom, kako vidite, dosta smo **uspjeli** (misli na sebe, ostale članove porodice — sina i suprugu, i školu). ... Što se tiče Filipa on je jako disciplinovan. U kući s njim nemam nikakvih problema. Dosta pomogne u radu mojoj ženi. Možda dosta utječe i to što je moj sin najbolji u školi a i kod kuće. Ja sam strog za učenje... i ne dopuštam da se pola sata udalje bez moga znanja. Želim da on ne poznaje »neću« i »ne mogu« (staratelj je bivši oficir JNA) ... da neće da uradi ono što je u njegovoj moći... Što se tiče naše kuće Filip je potpuno ravnopravan član naše porodice, odnosno ima sve isto kao i moj sin. Sve je ovo on uspio zato što s njim radimo nas troje: ja, žena i sin«.

Kretanje dece u toku školovanja

Učenik je kasnije došao u školu. Upornošću ove porodice, njegovom jakom voljom i razumevanjem nastavnika za tri se godine našao u šestom razredu. Polagao je i privatno. Malo čudno, ali od rođenja je zaista gluв, i sve je postigao upornim radom, tako da je sada među najboljima u razredu.

Dakle da rezimiramo: porodični smeštaj dece u sistemu vaspitanja i obrazovanja sluhom oštećene dece i omladine treba da dobije svoje određeno mesto, tim pre što pruža širu mogućnost deci da razviju svoju ličnost u krugu porodice — normalne sredine, uz znatno manja materijalna ulaganja zajednice.

Da bi se postigli odgovarajući rezultati potrebno je uložiti maksimum zalaganja i stručnosti, održavati kontakt sa svim zainteresovanim faktorima, obezbediti potrebnu materijalnu bazu i odgovarajuće porodice, jedan od glavnih činilaca u ovom načinu rehabilitacije ometene dece u razvitku.

Sve se pripreme moraju izvršiti na vreme, radi li se drukčije rezultati neće biti nikakvi, već samo šteta zajednici zbog uloženi sredstava.

Uz sve ovo nužno se nameće briga o potrebnom stručnom kadru i opremi učionice sa savremenim nameštajem koji je sastavni deo procesa izvođenja nastave u specijalnim školama sluhom oštećene dece i omladine.

Elementary School »Kasim Hadžić« — Banjaluka

Mladen Paunović, teacher

FAMILY ACCOMODATION IN THE SYSTEM OF EDUCATION OF PERSONS WITH HEARING IMPAIRMENT

SUMMARY

The opening of special classes in elementary schools has proved to be justified for several reasons, first of all because of family accomodation and the influence of the family in forming integrity of personality, with considerably less expenditure. Provided the service of accomodation of children in families is well organized, the children achieve obviously better results and practically orient themselves in life. From the very first days the children learn to accomodate themselves to the environment in which they have to live independently later on. Because life and the environment in which we move about are improved and will remain the best teacher. The children leave school better educated with greater possibilities for further development in life, are more independent, and with considerably improved working habits and a greater feeling of responsibility for its personal and social property.